

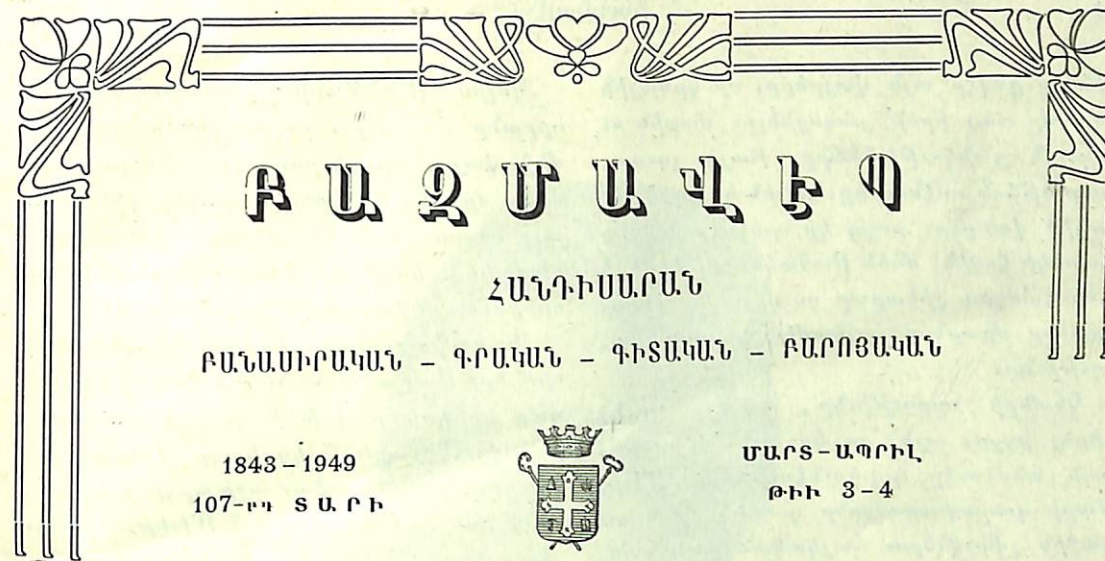
թշուառ ու կիսամեռ, նստած իր արեացաւեր փաղափներու մէջ՝ կը սգայ տխուր անցեալը ու կ'աղօթէ... կ'աղօթէ բովանդակ եկեղեցին, ու մանաւանդ կ'աղօթէ Գլուխը եկեղեցւոյն՝ հայցելով ողորմութիւնը Բարձրելոյն, դարմանելու համար վնասները եւ սփոփելու խորտակուած հոգիները:

«Հրեշտակային» Հովուապետը դարձեալ հետն է իր ժողովուրդին, դարձեալ կը հետապնդէ աշխարհի երջանկութեան պայմանները: Հագիւ դադրած տիեզերասասան արեաւիրքը, ահա ուրիշ մը որ կը սպառնայ հինին մոխիրներուն տակէն կայծ առնել, ու հրդեհել կրկին մարդկութիւնը: Աղերսներ, դիտողութիւններ, անդրադարձութիւններ, յորդորակներ կը մեկնին դարձեալ իր Սրբարանէն՝ դէպի այն կեդրոնները որ աշխարհի ղեկը ունին ձեռքերուն մէջ, որպէսզի խնայուի սարսափելին ու զժողովուրդը ընդհարումներուն, որ իսկական մահը պիտի ըլլայ այս անգամ մարդկային փաղափարներէն, ոչնչացում Գաղափարի՝ տիմարդկային փաղափարներէն, ոչնչացում Գաղափարի՝ տիմարդկային փաղափարներէն: Ինքն է դարձեալ, որ իր մշտապայծառ րապետութեամբ նիւթին: Ինքն է դարձեալ, որ իր մշտապայծառ մտքով կը ճգնի ազգերու փոխադարձ յարաբերութիւններու վիճակը կազմակերպել՝ հաստատելով գայն իրաւական հաւասարութեան, փոխադարձ յարգանքի, նախանիւթերու եւ հարստութեանց արդար բաշխումին վրայ, որպէսզի վերականգնին փայլուն ժողովուրդները իրենց աւերակներէն:

Քահանայութեան յիսնամեայ Յոբելեանն է, ուրեմն, տարւոյս Ապրիլ 2-ին՝ Մարդկութեան այս մեծ Բարերարին, որ կը հսկէ ու կը դիտէ իր Դիտանոցէն բովանդակ աշխարհի կեանքն ու ընթացքը, որ երբեք չի յոգնիր խորհել միջոցներու վրայ ու պահովցնելու համար հոգիներու ճշմարիտ ազատութիւնը եւ երջանկութիւնը: Այդ օրը աշխարհի չորս ծագերէն պիտի բարձրանայ խունկը ջերմեռանդն աղօթքներու առ Տուիչն ճշմարիտ հաղադութեան, որպէսզի երեւելի Գլուխը եկեղեցւոյ՝ դեռ երկար տարիներ հովուէ միշտ հայրօրէն եւ իմաստութեամբ ղեկը կեփայեան նաւուն՝ դէպի անդորր հորիզոնները լոյսի եւ ճշմարտութեան:

Այդ տիեզերական բազմութեան ձայնին կը միանան նաեւ գաւակները Մխիթարեան Ուխտին եւ Մարտիրոս Հայաստանի, բերելու իրենց որդիական յարգութիւնը առ Ն. Ս. Յոբելեար Քահանայապետը, հանդերձ սրտեռանդն ու խանդավառ բարեմաղթութիւններով եւ աղօթքով:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ԲԱԶՄԱՎԷՊ»

ԵՐԱՐՈՐԴ ԴԱՐԱՊԱՐՁ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՄԻԻԹԱՐ ԱԲԲԱՀՕՐ

1749

1949

Ս. ԴԱԶԱՐՈՒ հոգեկան ու մտաւոր կենսութեան զարգացումը ճանաչելու համար կը պահանջուի ճիշտ տեղեկութիւններ, որ կը բացուի պաշտօնապէս տարւոյս Ապրիլ 27-ին:

Միւլիթար երկու անգամ զաղափարներու անձնաւորումն է. կրօնքի եւ Ազգի նշան է երբ կ'ըսենք՝ թէ ան հեղինակն է հայ ժողովուրդի հոգեկան վերածնունդն ու մտաւորական վերազարթումն:

ԺԶ-ԺԷ դարերը ամենէն անկեալ դարերն են, երբ ազգային պատմութեան մէջ, անկում կրօնական ու մշակութային կրօնական կարեւոր կեդրոններու պակասը ամենէն տխուր իրականութիւնն էր այն թուականներուն՝ երբ Միւլիթար պատանի ու երիտասարդ կը շրջէր Արեւելքը, հայկական աշխարհը՝ ի խնդիր լոյսի եւ զիտութեան, երբ պանդուխտի ցուպը ձեռք

Հայ Մամուլին կ'ընայ ջերմացնել յիշատակը այն մեծ Հայուն, անոր՝ որ ազգին վերածնունդն ու երկրորդ Լուսաւորիչն եղաւ, բանալով նոր շրջան մը անդունդին հզօրը տառապող հոգեկան ու իմացական մեր կեանքին:

«Բազմավէպ»-ի նախընթաց թիւով, երբ Ուխտի Գերդ. Արեւիկայ Շրջարեւելքի Նաւակը ներկայացաւ ցրտեցիներ բաժանորդներուն ու Հայ Մամուլին, մեր բաժանորդներուն ու Հայ Մամուլին, նպատակ ունէինք տալու ազգը այդ մեծ

քին կը բալէր այն վայրերը, որ կրնային յոյս մը տալ իրեն՝ յագեցնելու մաքին ու հոգւոյն ցանկութիւնները: Բայց յուսա- խարութիւն ամենուրեք: Կային կեղբոններ, կային վանքեր, բայց կը պակսէր անոնց Նարեկի հոգին, մեծն Սահակներու և մեծն Ներսէսներու շինարար ու վերականգնող, սրտերը միացնող լայնամիտ քաղաքակա- նութիւնը:

Կեանքի սրբութիւնը, աստուածային սիրոյ բոցը, այն՝ որ կը մղէ առաքելա- կան անձնուէր գործունէութեան, Մխիթարի գաղափարականը դարձաւ յետ ա- ռաջին շփումներու հայկական շրջանակ- ներու մէջ ծանօթ ու համբաւ վայելող եկե- ղեցական անձնաւորութիւններու, որոնք լոկ անուններ էին, առանց իսկական ար- ժէքներ ըլլալու: Վերակերտել հայ ազգը՝ վերակազմելով զայն իր նախկին հոգւոյն մէջ, ահա երկրասարդ Մխիթարի անդրա- նիկ տեսլականը: Հակած իր ճակատը Նախնեաց կրօնական մատենաներուն, ճա- ունտիրներուն, Յայսմաւուրքներուն, աս- տուածաբանական գործերուն վրայ՝ ամ- փոփեց լոյս իր մաքին մէջ, եռանդ ու ջեր- մութիւն հոգւոյն խորը. բայց ահա խոչըն- զոտներ իր ոտքերուն առջեւ, որոնց զի- մագրաւելու ուժն ու միջոցները կը զլա- նային իր ազգակիցները: Ժէ. դարու սկիզբը, երբ աշխատակիցներու խմբակ մը ստեղծելու ճիգով անցաւ Օսմանեան մայրաքաղաքը՝ Պոլիս, որ միանգամայն Հայոց մայրաքաղաքը դարձած էր, հոն խտացած ըլլալով ազգային կեանքի ար- տայայտութեան ամէն ձեւ ու երեւոյթ, հոն ալ յուսախարութիւնը կը կտրէր իր Գաղափարականին թեւերը: Ո՛չ թէ միայն անհամաձայնութիւն միեւնոյն ազգի զա- ւակներուն միջեւ, ոչ թէ միայն պակաս ճշմարիտ ու քրիստոնէական սիրոյ, այլ ճակատաբաց հալածանք իրարու դէմ, նոյնիսկ վաճառումով ամէնէն նուիրական զգացումներու, եկեղեցական ու քրիստո- սական անհրաժեշտ սկզբունքներու:

Պոլիս Մխիթարի Գաղափարականին օրրանը դառնալու բոլորովին անյարմար միջավայրն էր. եւրոպական խաղաղ ու- տան մը միայն կրնար փրկել զինքը ու այդ եղաւ ամէնէն վերջը՝ Վենետիկը, զիտական կարեւոր կեղբոններէն մէկը իր օրերուն՝ միջազգային ըմբռնումով:

Գաղափարականը մարմին կ'առնէր այն օրը՝ երբ Ս. Ղազարու հոգին վրայ 1717-ին ոտք կը կոխէր Մխիթար իր աշակերտ- ներով: Այդ ամսոյի կղզեակը Վենետիկեան լճակին, դարձաւ Հայ աշխարհի լուսաւո- րութեան օրրանը, երբ հոն Մխիթարի լոյս հաւատքով կանգնեցաւ Մենաստան մը իր եկեղեցիով, իր մատենադարանով, իր տպարանով, երբ այնտեղէն առաջին հրա- տարակութիւնները ցրուեցան ի սփիւռս աշխարհի, ուր հայեր ապստամբ գտած էին: Ատկէ կը մեկնէին Մխիթարի առա- քեալները՝ սիրոյ, համերաշխութեան և լոյսի վարդապետութիւնը տանելու Կեր- լայէն մինչեւ Պասրա, Պոլսէն մինչեւ Հնդկաստան, ծառակելով Կրօնքի ու Ազգի զաղափարները՝ իրարու հաղորդական, զիրար ամբողջացնող այդ կենսական բա- զուկները մեր ազգային գոյութեան:

Հայ ազգին վերականգնումին երկրորդ պայմանը՝ Հայ Լեզուի, Հայ մշակութի վերագարթումն էր: Ահա երկրորդ նպա- տակը՝ որուն կը ձկտէր Մխիթար:

Մաքրագործումը հայ լեզուին՝ երկաթի ժանգերէն, անխոնջ ուսումնասիրութիւնը նախնիքներէն մեզի հասած ձեռագրերէն, հրատարակութիւնը մեկնողական, աս- տուածաբանական, բերականական, բա- ռարանական, մատենագրական երկերու, ուրոնցմով, նախ ինքը Հիմնադիրը՝ ճամբան կը հարթէր այս լուսանորոգ գործունէու- լը հարթէր այս լուսանորոգ գործունէու- լիւնը: Եւ ո՞վ կրնայ ժխտել այն հակա- յական ճիգերու բարձրութիւնը, նուիրա- կանութիւնը որ մեծ Սեբաստացին կա- տարեց Ժէ. դարու առաջին կիսուն, այն

Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ա Բ Բ Ա Հ Ա Յ Ր

Ա Ն Մ Ա Հ

ժամանակ՝ երբ ոչինչ կար մեր մէջ զբաւիչ՝ մշակութային գետնին վրայ, ոչինչ կար մնայուն արժէքով գնահատելի, բացի Ոսկան վարդապետի մը, և անկէ առաջ Աբգար Գալիւրի առաջին ձեռնարկներէն սպազրական ուղղութեամբ:

Միւրթար իր Հայկազեան Բառարանով, Աստուածաշունչի գեղարուեստական հրատարակութեամբ, Ժողովրդի և Մատրիարի Աւետարանին մեկնողական—աստուածաբանական գործերով, եկաւ ամրացնելու այդ ձկնափնէրը, որոնց նպատակն էր ներմուծել ճշմարիտ հոսանքի մը գիտակցութիւնը:

Հայկազեան Բառարան—ը հիմն եղաւ այնուհետեւ կատարուելիք բոլոր լեզուական աշխատանքներու, որոնք կը ձկնափնէր տալ հայ լեզուին՝ նախկին բարձրութիւնն ու փայլը: Ահա իր Բերականութիւնները Գրարար հայերէնի, և մանաւանդ աշխարհաբարբի՝ որ 1727—ին արդէն հրապարակ կը նետէր, մեր ժողովրդական լեզուի ընդհանրացումի նպատակով այդ կարեւոր գործը: Ինչքան հեռատեսութիւն ապագայի՝ այն մեծ Մտքին, որ Նոր Շրջանի Գրականութեան գործիքը կը շինէր իր ձեռքով: Մեծ գաղափարներ մշակած առեւ, չէր մոռնար ան ազգին գաւակները, անոնց համար կը պատրաստէր Գրիստոնէական վարդապետութիւնը, կը կատարէր երկրաչափական ու երաժշտական փորձեր, որոնցմով սրտի ազնուութիւնը, հոգեկան ու մտաւորական կազմաւորումը կը հոգար, ներդաշնակօրէն լծորդելով զանոնք իրարու: Միւրթար իր մէջ կը խտացնէր այսպէս բոլոր յատկութիւնները ժողովուրդի մը վերածնունդը յղացող և զայն իրականացնող մեծ մարդու, որուն ծովածաւալ միտքը և նոյնքան ընդարձակ հոգին՝ կ'ամփոփէր իր մէջ յայտնաբեր, ձկնափնէր բովանդակ Հայ Ազգին: Միւրթար մարմնացումն էր իր ժողովուրդին նաեւ բարոյական կորովին, կամքի կրանիդեայ ամրութեան, որ երբեք կանգ առնել չի գիտեր

խոչընդոտներու դիմաց, որ ի գին ամէն զոհողութիւններու՝ կ'ազատագրէր զայն ստրկութեան շղթաներէն օսմանեան ու պարսկական գերիշխանութիւններու, որոնց ներքեւ ընկճուած կը տուայտէինք՝ մոռցած մեր Նախնիքը, մոռցած մեր տոհմային աւանդութիւններու շքեղութիւնը, մոռցած կեանքին գեղեցկութիւնն իսկ, անհորիզոն ճամբաներու մոռցումն մէջ՝ ողբալով անցեալը՝ ներկային ահաւոր իրականութեան տակ: Անհուն բարիք մը չէր միթէ այս նոր կեանքի ներմուծումը վայրաւատին ու տառապեալ ժողովուրդի մը երակներէն, մտքի և հոգիի ազատութեամբ մը՝ որ կ'ազնուացնէ, որ կը բարձրացնէ խաւարի գերութենէն:

Ու ասոր համար, ահա, անհուն երախտագիտութիւնը Հայ ժողովուրդին՝ հանդէպ իր մտաւոր ազատութեան մեծ Հեղինակին:

Մտքի այդ Տիտանը, 1749—ի ապրիլին կ'անցնէր յաւիտենականութեան, ձեռած զաղափարականին աւանդը, որ անմահացաւ յաջորդներու մեղուաջան յատկութեամբ:

Թուել հոս անունները այդ մշակներուն, թուել հոս տիտոսները անոնցմէ հրատարակուած երկերու՝ էջերու կը կարօտի: Գրական բեղուն կեանքի մը պատմութիւնը կայ հոս, որուն ծանօթ է արդէն ազգը, և որ մեր և ուրիշներու աշխատասիրութիւններուն նիւթը պիտի ըլլայ ի հարկէ ներկայ յորելինական տարւոյն ընթացքին: Վերածնունդի ուղղութիւններն եղան գանազան, ամբողջացած Միւրթարեան զոյգ կեղրոններու միացած ուժերով: Կրօնաբարոյական մարզին մէջ Աւետիքեան, Նա—բարոյական մարզին մէջ Աւետիքեան կատարեցին կոթողային գործեր, լեզուաբանական—հայագիտական մարզին մէջ «Նոր Հայկազեան Բառարան»-ի ձեռնարկը՝ մեծ ազգերու ազդե-

մական հրատարակութիւններու զուգահեռաւոր զրուելիք գործ մ'է անտարակոյս, հայ լեզուի վարդապետներ ճանչցուեցան յետոյ Բագրատունի, Հիւրմուշ, Այսնեան, Ղազարեան: Պատմական—հնախօսական ասպարէզին մէջ՝ Խնձիճեանի մը և Չամչեանի մը անունները կ'ելլեն ձեր դիմացը հսկաներու պէս: Մատենագրական—բանասիրական մարզին մէջ՝ Գալիւրեան, Սուրբեան, Սարգիսեան, Տաշեան, Չարհա—նալեան, Հացունի կատարեցին այնքան խնամոտ ուսումնասիրութիւններ հայ հին անցեալը մեզի լուսաբանելու համար: Գրական—գեղարուեստական ճիւղին մէջ՝ Բա—գրատունի մը, Հիւրմուշ մը կը զբաւեն ձեր ուշադրութիւնը, որոնք զասական գրականութեան հոսանքը ծաւալեցին մեր մէջ, և Ալիշան՝ նախահայրը նոր շրջանի հայկական գրականութեան, որ արծուի մը պէս թառեցաւ մեր կեանքին ու մշակոյթի անդամտանին վերեւ, որ հայրենասիրութիւնն էր, որ բանաստեղծութիւնն էր, ոգին էր և լոյսն էր նոր սերունդին, կոչուած Խնարայէն անունէն Ալիշան:

Միւրթար Աբրահամ մահուան Բ. Գաղաղարձը հանգրուան մ'է անշուշտ՝ այս հսկայական գործունէութեան վրայ ազնարկ մը նետելու:

Բայց ինչ որ նկատելի է ամէնէն առաջ Միւրթարի անմահութիւնն է և այժմեւութիւնը ներկայ հայ կեանքին բոլոր կատարութիւններուն, բոլոր ձկնափնէրուն դիմաց: Միւրթար կ'ապրի մեզի հետ և մեր մէջ, մեր ազգովին վերականգնումի ծրագիրներուն մէջ՝ իր Գաղափարականին ծրագրով, և ջերմութեամբ իր սրտին հմայքով, և ջերմութեամբ իր սրտին: Կ'ապրի մեր մէջ յորդորելով մեզ համբաւաշունչութեան ու միտքան եղբայրակցութեան՝ ինչ հորիզոններու և ընկերային ինչ պայմաններու տակ ալ գտնուինք: Ան

աչքն է որ կը շողարձակէ, ան սիրտն է որ կը բարախէ յաւիտեան և չի ճանչնար կասիլ, նահանջել կրօնքի և ազգի նուիրական գաղափարականներու ներդաշնակ համաձուլման անհրաժեշտ եղող ձեռնարկներու դիմաց: Մինչ այսօրուան քառասուն վիճակը ազգերու՝ յուսալքում և կնճիւղներ կը ստեղծէ հոգիներու մէջ, երբ ամէնուստեք կը սպառնան վտանգներ՝ տեղաշարժելով ժողովուրդները, երբ գաղափարախօսական ալիքներ կը տագնապեն մեր քերք իրենց ներդաշնակ անդային մէջ, մենք կ'ուզենք մնալ կառչած Միւրթարի հոգոյն, որ պիտի սաւառնի անվերջ մեր ազգային, ընկերային, կրօնական, մշակութային կեանքի հորիզոնին վերեւ՝ իրականութեան մեզ չկորսնցնել այն տիրական խուսելով մեզ չկորսնցնել այն տիրական զիծը՝ որ մեր տոհմային գոյնը և նկարագիրը կը կազմէ, և որուն հաւատարմութեամբ է որ մեր ինքնութիւնը պիտի յաջողինք յաւերժացնել:

Թող ուրեմն, այս Յորելինական Տարին, որ կը սկսի ներկայ տարւոյն ապրիլ 27-էն և կ'երկարի մինչեւ 1950—ի Սեպտեմբեր 8-ը, հրաւէրն ըլլայ սիրոյ և եղբայրութեան կոչունքին, հրաւէր ուխտաւորներու՝ Մեծն Միւրթարի շիրմի այցելութեան: Անշուշտ մենք առիթը պիտի ունենանք վերանայիլ մէջ կատարուելիք աստիճանութիւններու առթիւ՝ ողջունել երամ երամ հասնող հայ երիտասարդութիւնը, հայ ընտանիքներ Պրանսայէն, Չուիցերիայէն, գոյգ Ամերիկաներէն, Լիբանանէն, Սիւրիայէն, Եգիպտոսէն, Իրանէն՝ որոնք իրենց յարգանքի ողջոյնը պիտի բերեն անմահ Սեբաստացոյն Գաղափարականին Մարտին, տաքնալու համար անոր սրտէն փոխանցուող ջերմութեամբ և լուսաւորուելու անոր մտքին ճառագայթներով:

ԽԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ